

1910 júl. 12

Gr. Tisza István beszéde a nemzetiségi közeledés feltételeiről az 1910. évi választásfelirati vitában

Képv. Napló, 1910—15, I. 125., 128—133. l.

T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Én nagyon kérem a t. Ház mindazon tagjait, akik eddig e vitában részt vettek, hogy ne értsenek félre akkor, ha jelen felszólalásom alkalmával az általuk elmondottakkal nem foglalkozom. Ne tekintsek ezt a parlamenti illem és a képviselőtársaim iránt tartozó tisztelet megsértésének, még kevésbé tekintsek annak, mint hogyha kihalt volna belőlem a kedv és a készség, küzdelmekben, polemikákban résztvenni akkor, amidőn ez — nézetem szerint — közérdekből szükségesnek mutatkozik. De ha most tartózkodom mindezekről, ezt kizárólag azon körülménynek méltóztatnék tulajdonítani, hogy jelen felszólalásomat a maga egészében teljesen egy olyan témának kívánom szentelni, amely — igénytelen nézetem szerint — minden pártszempont és pártkeret felett messze kimagaslik, amelyikre nézve a kérdésnek lényegét illetőleg magyar ember és magyar ember között nem szabad különbségnek lennie, és amelyre nézve fontos nemzeti érdeket látnék éppen most abban, hogy a magyar közvéleménynek ezen egységes jellege mentül zavartalanabbul nyilatkozhassék. (*Helyeslés.*) Nem kívánom tehát mai beszédem ezen jellegét semmiféle polémiával megzavarni...

Ez a kérdés, a nemzetiségi kérdés, Magyarország fennállásának, alkotmányos létének egyik alapkérdése. — Rágalmazó izgatás irányul ebben a kérdésben „a magyar nemzet létérdekei, a magyar nemzet politikai koncepciója ellen... Szomszédainknál ki vagyunk kiáltva zsarnok, elnyomó nemzetnek; még azon szomszédoknál is, melyeknek hivatalos apparátusa a legkorrektebb, a legbarátságosabb magatartást tanúsítja, még azon szomszédainknál is, akik a külpolitika terén csatlakoznak hozzánk, az érzelmeik terén a legnagyobb magyargyűlölet uralkodik”. — Nemzetiségi polgártársainknak — mondotta — „az önmegtágadásnak és a politikai érettségnek magas fokára van szükség, hogy ők a maguk jól felfogott nemzeti érdekeiknek tudatára emelkedjenek, és ahhoz képest cselekedjenek. Mert azon nem magyar ajkú polgártársainknak, akik ez ország területén laknak, elsősorban bele kell abba a ténybe találniok magukat, hogy ők egy nemzeti állam kötelékébe tartoznak”... jelenti ki Tisza. (Uo., 128. l.)

...A nemzetiségekkel való egyetértésnek, békének és testvéri jóviszonynak híve voltam mindig, és azt hiszem, hogy híve maradok; és kész örömet adok meg mindent nekik, ami a magyar nemzeti államnak nemzeti jellegével és nemzeti egységével összefér. De ez a határ, amelyen túl egy jottával sem mehetünk. (*Úgy van! a ház minden oldalán.*) Ez a sziklafal, amelybe feltétlenül fölvel ütköznek bele mindenki, aki azt áttörni akarja. (*Élénk helyeslés a ház minden oldalán.*)

T. képviselőház! Nem magyar ajkú polgártársainknak ezzel a ténnyel számolniok kell. Meg kell találniok a maguk lelki egyensúlyát azon a ponton, hogy a saját nemzeti fejlődésüknek, az ország határain kívül élő fajrokonaiik független nemzeti fejlődésének csak akkor tesznek igazán szolgálatot, ha itt ebbe a helyzetbe beletalálva magukat, megbízható, hű polgárai lesznek a magyar nemzeti államnak. (*Élénk helyeslés a ház minden oldalán.*) Arra, hogy ez az igazság áthassa és irányítsa ez ország nemzetiségi polgárait, arra — ismétlem — igen nagy fokára van szükség a politikai érettségnek, belátásnak és fegyvelmezettségnak, és arra feltétlenül szükséges az, hogy nem magyar ajkú polgártársaink színe-java bátor kézzel ragadja kezébe a vezetést, hogy ne túsorja azt félrehúzódba és félreállva, hogy fajrokonaiik vezetése az agitatórius elemek kezébe kerüljön, de szálljon szembe a helyzet minden veszélyével, minden ódiomával, vegye magára a felelősséget, amely alól nem térhet ki senki azzal, hogy félreáll (*Igaz! Úgy van!*), mert a felelősség ott üldözi azt is, aki meghátrál a kötelesség teljesítésétől; de vegye magára a felelősséget, szálljon szembe és ragadja magához a vezetést. (*Élénk helyeslés a ház minden oldalán.*)

Tisza ezután részletesen fejtegeti a helyes nemzetiségi politika feltételeit. Ezek egyike, hogy meg kell erősíteni „a büntető igazságszolgáltatás terén” a magyar államot az „izgatókkal” szemben. Másrészt azonban ne okozunk félreértésből, hozzá nem értésből, értetlenségből, tapintatlanságból szükségtelen sérelmeket. Kerüljük a „tyúkszemre hágas” politikáját.

...Ezek a szerencsétlen csekélységek voltak azután azok, amelyek lavinaszerűen megindították e kérdést az elmérgeződés lejtője felé. Egyes csekély tapintatlanságok, amelyek magyar részről elkövettettek, kihasználhattak a legegésebb támadásokra, a hangulat megrontására odaát;

viszont azok a kijelentések, amelyekkel azután a nemzetiségek részéről találkoztunk, és különösen az a teljes passzivitás, amelyet a nemzetiségek békésebb rétegei részéről – fájdalom – tapasztalunk, az a hallgatás, amellyel ők ennek az egész küzdelemnek tétlen szemlélői voltak, ezek rontották tovább a magyarság hangulatát. És így akció reakciót szülvén, mérgesedett el és romlott el a helyzet mind tovább úgy, hogy most a közelmúltban, a most lefolyt választási akció küszöbén mindazok, akik régóta foglalkozunk ezzel a kérdéssel, mindazok, akik érzékkel bírunk ennek nagy hordereje iránt és igyekszünk belenézni a viszonyokba, aggódva tapasztalhattuk azt, hogy e nemzetiségi izgatók tért foglaltak...

Ugron Gábor: Lueger támogatása!

Gr. Tisza István: ... hogy azok, akik szerint most sem joggal, de úgy állottak oda, mint a nemzetiségeknek hivatott képviselői és az ő vezéreik, ezek több joggal mondhatják ezt, mint néhány évvel ezelőtt és aggódva tapasztalhattuk azt, hogy elszomorodva, elkedvetlenedve állottak félre nem magyar ajkú polgártársaink közül jelentékeny emberek, olyanok, akik néhány évvel ezelőtt egy hazafias akcióra még kaphatók lettek volna. (*Úgy van! Úgy van! jobbfelől.*)

Ilyen körülmények között a küzdelem előtt az utolsó percben felmerült a megegyezés kérdése. Egy percig úgy nézett ki, mintha mód nyílne megegyezésre lépni a nemzetiségi pártokkal. Én a magam részéről soha nem tartoztam azokhoz, akik ezt a megegyezést óhajtották. Én a magam részéről azt vallottam mindig és azt vallo ma is, hogy én tart karokkal jövők megegyezésre lépni nem magyar ajkú polgártársaimmal, de nacionalista pártokkal nem fogok megegyezésre lépni soha. (*Zajos helyeslés és taps a jobboldalon és a középén.*)

A megegyezés nem sikerült. Kitért a harc, a t. nacionalista urak nem voltak válogatósak az eszközeikben...

Pop Cs. István: Önök talán nagyon válogatósak voltak? (*Zaj. Elnök cseppet. Halljuk! Halljuk!*)

Gr. Tisza István: Hát ha mi önökkel szemben, akik a hazafiatlan izgatásnak, a vallási fanatizmusnak és a terrorizmusnak oly féktelen mérvével dolgoztak ellenünk (*Úgy van! a jobboldalon.*), akik oly lelkiismeretlenül használtak fel minden eszközt (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*), amellyel az önök polgártársainak jámbor, naív lelkét felkavarhatták, és gyűlöletre indíthatták: (*Ellentmondás a jobbközépén: Zaj. Halljuk! Halljuk! Elnök cseppet.*) ha mi önökkel szemben nagyon válogatósak lettünk volna, nem teljesítettük volna hazánk iránti kötelességünket. (*Élénk helyeslés és taps a jobboldalon.*)

Mondom, t. képviselőház, lefolyt a háború, vagy ne nevezzük háborúnak: lefolyt a küzdelem, és ez a küzdelem a nemzetiségi párt teljes összetörésével végződött. (*Ellentmondás a jobbközépén.*) És ezzel nézetem szerint bekövetkezett az a pillanat (*Zaj a jobbközépén.*), amikor talán több, a sikerbe vetett jogosult reménnyel, bátor kézzel nyúlhatunk hozzá a kérdés megoldásához. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Bekövetkezett az a pillanat, mert a nem magyar ajkú társadalom felszabadult az önök terrorizmusának lidércnyomása alól. (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*) Meggyőződhetek arról, hogy önök agyaglábakon jártak, amikor oly rettenetes hatalmasoknak hirdették magukat. És meggyőződhetek arról, hogy veszedelembé viszik az országot nem magyar ajkú polgárai, amikor őket a magyar nemzet, a magyar állam elleni háborúra tüzelik. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)...

Ezzel szemben „megvan... a kérdés megoldásának előfeltétele az ország nem magyar ajkú polgáira nézve”. Fennáll ez olyan értelemben is, ha román nemzetiségi részről felismerik a két nép „érdekgységét”, mely Magyarországot és Romániát összeköthetné.

...Ketten vagyunk csak azok, akiknek nincs hova csatlakoznunk; mi ketten vagyunk azok, akik természetsszerűleg arra volnánk hivatva, hogy kiegészítsük egymást, hogy vállvetve tartsuk fenn egymás függetlenségét, hogy vállvetve segítsük egymást nemzeti feladataink betöltésében.

Mihályi Tivadar: Nem újdonság! Mi is tudjuk! (*Zaj. Halljuk! Halljuk!*)

Gr. Tisza István: Nem tudom: azt mondja t. képviselőtársam, hogy újdonság?

Mihályi Tivadar: Azt mondtam, nem újdonság, mi is tudjuk!

Gr. Tisza István: T. képviselőtársam, nincsen szebb dolog, mint az olyan férfi, aki tudását összhangba tudja hozni cselekedeteivel. (*Taps.*) Törekedjenek t. képviselőtársaim a léleknek erre a szelű harmóniájára. (*Zajos tetszés jobbfelől.*)

Pop Cs. István: Úr és szolga között sohasem lehet egyezés! (*Mozgás.*)

Gr. Tisza István: A független Románia bírja a magyar nemzet minden komolyan gondolkodó faktorának teljes rokonszenvét. A magyar nemzet már sokszor tanúsította ezt a múltban, és bizonyára tanúsítani óhajlja a jövőben is, mert a maga jól felfogott érdekében levőnek látja azt, hogy

itt a Kárpátoktól a Fekete-tengerig erőteljes, független és a szláv tengerrel szemben idegenül álló nemzet fejlődjék, virágozzék, és éljen mentül hatalmasabban. A magyar nemzet teljes szimpátiával fordul Románia felé, és ma még megőrizte ezt a szimpátiát, bár a hivatalos Románia minden korrektsége és minden barátságos magatartása mellett és azzal éles ellentétben sikerült itt lakó jó barátainknak, a magyar nemzet oltalmát élvező polgártársainknak a román közvéleményt a leggaládabb rágalomokkal ellenünk uszítani (*Igaz! Úgy van!*), és sikerült elérniök, hogy Romániában még ma is hálás fegyver a magyargyűlölet felcsigázása, magyargyűlölettel való hangulatkeltés. Ez ma így van, de nem tarthat soká. Azoknak is, akik odaát Romániában helyesen fogják fel Románia érdekét, azoknak is az a hivatásuk, hogy szembeszálljanak ezzel az áramlattal. . .

Én t. képviselőház, én nagyon jól értem azt, hogy az országnak román ajkú polgártársai bizonyos lelkesült örömmel és büszkeséggel szemlélik a független Románia fejlődését. Én nagyon jól értem, hogy az ő nemzeti ideáljukat a független Romániában találják. De arra kérem őket, gondolják meg, mert ennek a független Romániának az érdekeit akkor mozdítják elő, ha idebenn megbízható, hű polgárai a hazának, hű szövetségesei, munkatársai a magyar nemzetnek. . .

. . . Itt az ideje, t. képviselőház, hogy a román társadalomnak azok az értékes, hazafias, komoly elemei, akik hű tagjai saját fajuknak, akik jó románok, azok is maradnak, mert hiszen nekünk nem renegátokra van szükségünk, nekünk hű és jó románok odaadó hazafiságára és támogatására van szükségünk (*Élénk helyeslés.*), hogy ezek a férfiak, akik, fájdalom, egy-egy kivételtől eltekintve, nagyon is sok kárt tettek eddigi passzivitásukkal, végre felismerjék azt a kötelességet, amely rájuk hárul, felismerjék a felelősséget, amely Isten és ember előtt őket fogja terhelni, ha nem élnek azzal a hatalommal, amelyet fajrokonai között élvezett pozíciójuk, állásuk, tekintélyük ad kezökbe, hanem hagyják mentőkre a dolgokat, és kiszolgáltatták továbbra is fajrokonait az izgatóknak.

Hiszen, ha nem akarunk strucepolitikát követni, ha bele akarunk látni a tények valójába, el kell ismernünk azt, hogy az igazi egybeforradás, az igazi béke a magyarság és a románság közt mindig nagyon messze volt a megvalósuláshoz. Volt csend, volt nyugalom, de ez csak a parázs, a tűz felett fékvő hamu egyhangú szürkesége volt, a parázs ott égett még, a lelkekben levő ellentétek, a bizalmatlanság és a kétely onnan kiirtva gyökerestől nem voltak soha.

Ugron Gábor: Nevelés! Állami népoktatás!

Gr. Tisza István: Kevés olyan oázis volt az országban, mint Máramaros és Bihar megye, ahol a román társadalom színe-java valóban testvéries érzülettel egybeolvadt a magyar társadalommal, ahol ennek folytán lehetett igazán testvéries politikát követni, ahol lehetett igazán különbség nélkül egyenlő elbánásban részesíteni magyart és román. De az ország románok által lakott nagyobb részében még mindig idegenül állott a magyar és a román társadalom egymással szemben, és az agitatórius elem csak azért nem lépett fel lármásabban az utolsó évtized első felében, mert passzivitásba lépett, mert a nyílt akcióktól tartózkodtak.

Azután következett be a nemzetiségi küzdelmeknek az az újabb, akutabb stádiuma, amidőn a román agitátorok kiléptek az aktivitásba, kiléptek, és egy ideig meglehetősen imponáló erőnek látszatát tudták feltüntetni. És — amit már jeleztem felszólalásom elején — csak a legközelebbi múltban volt idő, amikor tényleg kevesen voltunk, akik hittük és hirdetni mertük, hogy ezek az urak hiába állanak oda mint a románság vezetői és hivatott képviselői, az ő hatalmuk nem vert mély gyökeret a románság nagy tömegeiben, az ő hatalmuk nem olyan nagy, csak bátor és elszánt fellépésre van szükség, hogy ez a képzelt hatalom, ez a kártyavár, ez a délibábfény a maga ürességében álljon előttiünk.

Pop Cs. István: És sok pénz kellett hozzá!

Gr. Tisza István: Az urakat sikerült kevés sajnálatraméltó kivétellel kibuktatni a képviselőházból. (*Derültség. Helyeslés a jobboldalon.*)

Miháli Tivadár: Köszönjük a kegyelmet.

Gr. Tisza István: Sikerült ott, ahol magyar jelöltek állottak önökkel szemben. De különös fontossággal bír, ha figyelemmel kísérjük hogy nézett ki a választási küzdelem ott, ahol a hazafias román ajkú polgártársunk állott oda, nyíltan kitűzve a hazafias román politika zászlaját, és mérkőzött önökkel szemben.

Pop Cs. István: Csendőrök támogatásával! (*Zaj a jobboldalon. Elnök csenget.*)

Elnök: Csendet kérek!

Gr. Tisza István: Kísérjük egy kissé figyelemmel az urak a választási statisztikát, és látni fogják, hogy kivétel nélkül mindenütt, az összes kerületekben, ahol a nyíltan hirdetett hazafias román politika küzdött meg az önökével, önök megsemmisülve, törpe minoritásban jöttek ki a választásokból. (*Úgy van! Úgy van! Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Végre itt az alkalom, hogy ez a hazafias románság ne csak szórványosan, egy-egy kiváló tagja által, de a maga zömében, a maga egészében, egész imponáló súlyával lépjen ki a porondra, és vezesse és irányítsa a román közvéleményt, vezesse és irányítsa ne egy mérsékelt román párt halva született rögeszméjével. Az én nézetem szerint mérsékelt és nacionalista párt már egymagában *contradictio in adiecto*. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) Amely percben ugyanis nem magyar ajkú polgártársaink nemzetiségi alapon pártokat állítanak, abban a percben negálják a magyar nemzet politikai egységét. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) Ezzel a törekvéssel szemben nincs és nem lehet megalkuvás, ezzel meg kell küzdeni, és ha bírunk velük, el kell velük banni. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Miháli Tivadar: Nemzetiségi egyenjogúság!

Gr. Tisza István: Igenis álljanak elő ez ország románságának hivatott vezérei, álljanak elő mindazzal, ami a lelkiükön fekszik, álljanak elő mindazzal, ahol jogos érdekeik, jogos kívánalmaik gondozása terén tehetünk valamit, és akkor közös egyetértéssel, egyesült erővel teremtünk meg biztos alapjait egy olyan testvéries egyetértésnek, amelyért érdemes is áldozatot hozni, és amelyért szívesen is fog a magyar nemzet áldozni.

A magyar nemzetet az ámitásnak, az izgatásnak, a gyűlölködésnek szavával engedékenységre nem fogják bírni (*Igaz! Úgy van! jobbfelől.*) de igenis jöjjenek végre egyszer nyíltan, hátsó gondolat nélkül, férfias bátorsággal, a testvéries egyetértés szavával, helyezkedjenek rá hátsó gondolat nélkül a magyar politikai nemzet egységének gondolatára, jöjjenek be, igenis, az egyenjogúság alapján, nem mint külön csoport, nem mint ellenséges had, de mint a magyar közéletnek egyenjogú tényezői a mi sorainkba. . . (*Élénk derűltség a baloldalon. Felkiáltások jobbfelől: Vagy oda! Azokba a sorokba is átengedjük őket! Folytonos zaj a baloldalon.*)

Rosenberg Gyula: Akár oda! (*Zaj. Elnök csenget. Halljuk! Halljuk!*)

Gr. Tisza István: Igazán nagyon kérem. . . (*Folytonos zaj. Elnök csenget.*) képviselőtársaimat, hogy amennyire tőlünk telik, most, erre a félórára, hagyjuk kívül a pártpolitikát. (*Zaj a baloldalon.*)

Jusch Gyula: Hát ez nem pártpolitika? Odahívja a románokat! (*Felkiáltások a jobboldalon: Tévedés! Elnök csenget. Halljuk! Halljuk!*)

Gr. Tisza István: Nagyon természetes, hogy ez alatt: „a mi sorainkba” nem ezt a pártot értettem, hanem a képviselőháznak minden magyar pártját. (*Helyeslés.*) Nemzetiségi polgártársaink között nagyon sokan vannak, akiket egyéb elveik elválasztanak ettől a párttól, menjenek tehát abba a magyar pártba, amelyikhez legközelebb állanak, de vegyenek részt a magyar közéletben, nem mind ellenséges külön test, hanem felolvadva a magyar pártok keretében. (*Zaj és közbeszólások balfelől. Halljuk! Halljuk!*)

Elnök: (csenget): Kérem a képviselő urakat, méltóztassanak csendben meghallgatni a szónokot. (*Halljuk! Halljuk!*)

Gr. Tisza István: T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Az én képviselőtársaim nagyon jól tudják, hogy engemet az ilyen közbeszólások meg nem zavarhatnak: ha ebben az esetben mégis sajnálattal töltönek el, úgy ez azért van, mert igazán abban a meggyőződésben élek, hogy most a nemzet életét legmélyebbről érintő kérdésre nézve egy talán világtörténelmi fontosságú fordulóponton állunk, egy olyan ponton, ahol valóban a nemzet nagy érdekeinek teszünk szolgálatot, ha lehetőleg kidomborítjuk az összes magyar, számottevő tényezőknél egységét, egyértelműségét e kérdés kezelésében. Hiszen van annyi más kérdés, ahol megvitathatjuk az eltérő nézeteket, és megvívhatjuk, ha az uraknak úgy tetszik, a szimpátiák és antipátiák harcát is — de arra kérem, hogy ebben a kérdésben kapcsoljuk ki a pártpolitikát (*Helyeslés jobbfelől*), mert ez a kérdés a magyar nemzeti létnek legfontosabb kérdése, és ebben a kérdésben most, végre valahára, ahhoz a ponthoz jutottunk, hogy úgy mondjam, a „moment psychologique”-hoz, ahhoz a pillanathoz, ahol végre hozzá lehet talán férni a lelkekhez, hozzá lehet férni a kedélyekhez. Pedig ezt a kérdést hatalmi eszközökkel nem, ezt a kérdést csak a lelkeknek, a szíveknek, a kedélyeknek egymást megértésével lehet megoldani. (*Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés és taps a jobboldalon.*) T. képviselőház, itt egyszerre összhangzóan, egyöntetűen kell. . . (*Zaj.*)

Elnök: Csendet kérek!

Gr. Tisza István: . . . a közeledő lépésnek megtörténnie mind a két oldalról. Itt elsősorban a román magas klérus az, amelyre nagy hivatás vár, amelynek nagy kötelességei vannak, és amelyre óriási felelősség hárul, de másrésztben a magyar kormányra vár a felelősség, amely most megkapta a megbízást az ügyek vitelére; amely ebben a szituációban rendelkezik azon hatalommal, hogy a

¹ Az abrudbányai kerület munkapárti képviselője.

magyar nemzet nevében nyilatkozhassek, cselekedhessék és eljárhasson. Ezekre a faktorokra vár a felelősség és a hivatás most, hogy megkeressék az összhangzatos közeledési akció előfeltételeit. Hogy ezek miben álljanak, azt nekik, akik felelős állásban vannak, kell megkeresniök és kihirdetniök.

En ezen munkának útjába semmiféle részletek elmondása által nem akarok nehézségeket gördíteni. Avatatlan, kívülálló tényezőknek nem szabad a dolog részleteibe befolyjniok; csak egyről biztosíthatom a miniszterelnököt: biztosítom arról, hogy nem tehet az országnak nagyobb szolgálatot, mintha sikerül ezt a nagy problémát egy lépéssel közelebb vinnie a megoldáshoz. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) És biztosíthatom őt arról, hogy azon esetben, ha csakugyan sikerül megnyerni a románság igazi vezetőit egy hazafias akció számára, abban az esetben minden olyan lépés, amelyet a nemzeti állam egységének sérelme nélkül tesz ezen eredmény biztosítására, lelkesült támogatásban fog részesülni bizonyára nemcsak ezen párt, de az egész magyar közvélemény részéről is. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

T. Ház! Itt Európának délkeleti részén, ahol rohamosan haladnak az események, előre; itt, ahol nemzetek születnek; nemzetek, államok mérkőznek, küzdenek, enyésznek el; itt, ahol a helyzet képe kaleidoszkópszerűleg változik: itt talán évtizedeken át nem volt meg a kellő pillanat arra, hogy nemzetünk számára biztosítsuk azt a pozíciót a lelkekben, a szívekben, a kedélyekben, amelyet megérdemel, s amelyet el kell, hogy foglaljon azért, hogy betöltsse hivatását; azért, hogy fennmaradjhasson; azért, hogy nagyvá lehessen, és azért, hogy megvédhesse szomszédainak függetlenségét is. Most úgy tetszik nekem, mintha e pillanat megérkezett volna; úgy tetszik nekem, mintha sok tekintetben kedvezőbbek volnának az esélyek, mint hosszú évtizedek óta: úgy rémlik előttem, hogy a szerencse istenasszonya mosolyog most felénk, és megadja a módot talán egy rövid negyedórára, hogy messze időkre kiható kezdeményezést telessünk. Most itt az idő, s mindazokhoz, akiknek része lehet e kérdés megoldásában, fordulok azzal a kéréssel: Ragadjuk meg üstökénél ezt az alkalmat! (*Hosszantartó élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon és a középén. A szónokot számosan üdvözlík.*)²

C

1910 júl. 21

Gr. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök zárszava az 1910. évi választfelirati javaslat képviselőházi vitájában

Képv. Napló, 1910—15, I. 317—319. 1.

Khuen-Héderváry beszéde előző részében a választfelirati javaslattal kapcsolatban elhangzott fontosabb magyar felszólalásokkal (Apponyi, Batthyány) foglalkozva kijelenti, hogy „a választói jog kérlése... határozottan fő pontját képezi jövő politikánknak s így a trónbeszédben is kifejezést nyert”. (Uo., 312. 1.) Közli, hogy a kormány az egyes vallásfelekezetekkel való jó viszony és a közvetlen kapcsolatok megteremtésére törekszik. Ezért kijelenti, hogy „az 1848:XX. tc.-et magunkra nézve is kötelezőnek elismerjük (*Élénk helyeslés jobbfelől.*), és annak végrehajtására fogunk törekedni, ezentúl is, nemcsak, hanem a segélyezést, amelyet az állam már most is foganatosít, intézményesen is kívánjuk biztosítani (*Élénk helyeslés és taps a jobboldalon*), mint ahogy ezt a múlt kormány is már kilátásba helyezte, és e tekintetben szívesen követem a példáját”. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

Ezután rátért a választfelirati javaslat tárgyalásakor kialakult nemzetiségi vita értékelésére.

... Van még egy kérdés, amelyről, azt hiszem, ha nem emlékezném meg, hibát követnék el, annál is inkább, miután igen t. barátom és képviselőtársam, gr. Tisza István volt az, aki az ő hatalmas szavának súlyával ezt a kérdést itt a házban szellőztette, amely kérdésnek kétségkívül igen nagy fontossága van nemzeti életünkben, és ez a nemzetiségi kérdés. (*Halljuk! Halljuk!*)

Igaz örömmel hallgattam gr. Tisza István felszólalását, annál is inkább, mert hiszen ő úgy internacionális, mint történelmi vonatkozásokban olyan képét adta ennek a kérdésnek, amely magá-

² Tisza beszédére a függetlenségi baloldal részéről Győrffy Gyula válaszolt (1910. júl. 12-én, Képv. Napló, 1910—15., I. 136—140. 1.) — A kialakult vitában részt vett még Mezőssy Béla függetlenségi képviselő, aki mind Tisza István, mind pedig Pop Cs. István nemzetiségpolitikai nézeteit bírálta (1910. júl. 16-án, Uo., I. 225—234. 1.), Batthyány Tivadar pedig a Tisza által követendő útként ajánlott nemzetiségi közeledés realitását vonta kétségbe. (1910. júl. 22-én, Uo., 340—343. 1.)